

Список використаних джерел

1. Зінькова І. І. Педагогічні умови формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму: дис. ... канд. пед. наук / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2020. 289 с.

2. Земка О. В. Формування підприємницької компетентності в майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук / Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2018. 340 с.

References

1. Zinkova, I. I. 2020. "Pedagogical conditions for the formation of entrepreneurial culture of future specialists in the field of services and tourism". PhD diss., Vasyl Stefanyk Precarpathian University National. Ivano-Frankivsk.

2. Zemka, O. V. 2018. "Formation of entrepreneurial competence in future technology teachers in the process of professional training". PhD diss., Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Hlukhiv.

УДК 336.14.012.3:336.25/.26(045)

СУЧАСНИЙ СТАН ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Петричко М. М., Братюк В. П., Михальчинець Г. Т.

CURRENT STATE OF REVENUES OF THE STATE BUDGET

Petrychko Maria, Bratiuk Vira, Mykhalchinets Galina

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності понять «державний бюджет» та «доходи державного бюджету» у світлі чинної нормативно-правової бази. Вивчення природи формування доходів бюджету є актуальною проблемою, яка має значне практичне значення, оскільки підвищення ефективності бюджетної системи щодо перерозподілу фінансових ресурсів залежить від розуміння природи конкретних економічних категорій та основних ендогенних і екзогенних факторів що визначають його розвиток, особливо в сучасних умовах господарювання. Розглянуто формування доходів державного бюджету в довоєнний та воєнний періоди. Визначено та охарактеризовано основні джерела формування фінансових ресурсів в зазначених періодах. Окреслено першочергові завдання реалізації бюджетної політики з аспектів формування доходів державного бюджету, стабілізації національної економіки та формування сприятливого макроекономічного середовища в умовах воєнного стану. Запропоновано ряд заходів, щодо реформування податкової системи та пошуку додаткових джерел наповнення державного бюджету та напрямків їх фінансування.

Ключові слова: фінансова політика, бюджетна політика, податкова система, державний бюджет, доходи бюджету, фінансові ресурси.

The article examines theoretical approaches to determining the essence of the concepts of "state budget" and "state budget revenues" in the light of the current legal framework. The study of the nature of the formation of budget revenues is an actual problem that has significant practical significance, since increasing the effectiveness of the budget system in terms of redistribution of financial resources depends on understanding the nature of specific economic categories and the main endogenous and exogenous factors that determine its development, especially in modern economic conditions. The formation of state budget revenues in the prewar and wartime periods is considered. The main sources of the formation of financial resources in the specified periods are defined and characterized. The priority tasks of budget policy implementation from the aspects of the formation of state budget revenues, stabilization of the national economy and formation of a favorable macroeconomic environment in the conditions of martial law are outlined. A number of measures have been proposed regarding the reform of the tax system and the search for additional sources of filling the state budget and directions of their financing.

Keywords: financial policy, budget policy, tax system, state budget, budget revenues, financial resources.

Фінансова політика країни адаптується до еволюції суспільних потреб, змін в економічній і соціальній сферах, а також до змін економічної ситуації в умовах воєнних дій. Тому актуальним питанням є створення ефективного механізму наповнення державного бюджету в сучасних умовах. Вирішення пріоритетних завдань економічної та соціальної політики, стимулювання та розвитку внутрішнього попиту та інших сфер має спиратися на механізм формування доходів бюджету, причому механізм формування доходів бюджету має бути прозорим та збалансованим.

Проблематика формування доходів державного бюджету є актуальною і широко висвітлюється у науковій літературі. Вагомий внесок у дослідженні цієї проблеми зробили: О. Василик, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрій та ін. Проте все більшого значення набуває питання забезпечення макроекономічної стабільності та стійкості бюджетної системи в умовах воєнного стану, що в свою чергу потребує підвищення якісного рівня формування доходів державного бюджету.

Метою даної статті є дослідження досвіду формування доходів державного бюджету в сучасних умовах.

Державний бюджет є важливим інститутом суспільства і виникає на етапі планування фінансово-економічних відносин країни. Зважаючи на положення Бюджетного кодексу України під державним бюджетом слід розглядати план

формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади протягом бюджетного періоду [1]. Вивчення природи формування доходів бюджету є актуальною проблемою, яка має значне практичне значення, оскільки підвищення ефективності бюджетної системи щодо перерозподілу фінансових ресурсів залежить від розуміння природи конкретних економічних категорій та основних ендогенних і екзогенних факторів, що визначають її розвиток. Згідно БКУ доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Вторгнення російської федерації на територію України та проведення військових операцій призвели до серйозних негараздів для української економіки, і це мало великий вплив на виконання бюджетних планів в поточному році. Уряд діяв оперативно, вживаючи невідкладних заходів для забезпечення безперебійного функціонування життєдіяльності населення та країни загалом. Зокрема, була перенаправлена частина бюджетних коштів на потреби, пов'язані з військовими діями, а також на соціальні витрати, спрямовані на підтримку населення.

З початком повномасштабного військового конфлікту Україна припинила виділяти кошти на проекти капітального будівництва і розвиток. Замість цього державні та місцеві бюджети спрямовуються на військові та соціальні витрати, що призводить до зростання дефіциту у бюджеті. Варто зауважити, що в цих умовах платники податків, які відповідально та своєчасно сплачують свої податкові зобов'язання, стають надійною опорою для Збройних сил України та держави загалом. На основі даних з офіційного сайту Міністерства фінансів можна скласти таблицю доходів.

Таблиця 1
Динаміка доходів державного бюджету за 2021-2023 [2]

Види доходів	2021	2022	2023
1	2	3	4
Доходи всього	756.8	808.1	1518.6
Доходи без офіційних іноземних трансфертів	756.6	728.5	1248.7
Доходи без офіційних іноземних трансфертів і власних доходів бюджетних установ	707.7	677.3	894.8
1	2	3	4
<i>Податкові надходження, у т.ч.:</i>	638.3	595.6	742.3
Податок на доходи фізичних осіб	161.1	182.1	225.6
Податок на прибуток підприємств	74.6	72.3	75.2
Рентна плата за користування надрами	28.1	49.7	34.8
<i>Акцизний податок:</i>	79.1	47.9	87.3
з вироблених в Україні підакцизних товарів та з їх реалізації	40.2	26.6	50.2
з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	38.9	21.3	37.1
<i>Податок на додану вартість:</i>	234.3	194.4	249.9
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) у врахуванням відшкодування	72.5	96.3	88.3
у т.ч.: ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	147.4	137.2	160.3
у т.ч. бюдж. відшкодування	-74.9	-40.9	-72.0
ПДВ з ввезених на територію України товарів	161.8	98.1	161.6
Податки на міжнародну торгівлю і зовнішні операції	17.3	7.9	18.5
Місцеві податки та збори	40.7	38.6	48.4
Єдиний податок	20.7	23.0	27.1
Податок на майно	19.8	15.5	21.1
<i>Неподаткові надходження, у т.ч.:</i>	116.3	131.2	504.3
Перерахування прибутку державних підприємств до бюджету	25.8	44.8	30.1
Кошти, що перераховуються Національним банком до бюджету	24.4	18.8	71.9

Власні надходження бюдж. установ	48.9	51.2	353.9
Офіційні трансферти від ЄС, іноземних урядів, МФО, донор. установ	0.2	79.6	269.9

У поточному році вже можна спостерігати певні позитивні ознаки активізації економічної діяльності, які впливають на стабілізацію бюджетних надходжень. Особливо слід відзначити значне зростання податкових доходів, які надходять від оподаткування доходів фізичних осіб. За перше півріччя 2023 року спостерігається позитивна динаміка, при цьому доходи від цього виду оподаткування скоротилися всього на 17,5% порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

Невеликий спад в цьому сегменті вимагає пояснень, і основною причиною є істотне збільшення доходів військовослужбовців. Вартість їхнього грошового забезпечення зросла з 59 мільярдів гривень в першому півріччі 2021 року до 443 мільярдів гривень в першому півріччі 2023 року [3].

Також варто відзначити, що, не дивлячись на помітний ріст перерахування прибутку державних і комунальних підприємств у 2022 році, у першому півріччі 2023 року ці показники радикально скоротилися. Значущим джерелом доходів бюджету залишилося перерахування прибутку Національного банку України, величина якого зросла на 73,5% у першому півріччі 2023 року в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Варто відзначити, що доходи НБУ від облігацій власного портфелю значно збільшилися.

Паралельно, власні надходження бюджетних установ в січні-червні 2023 року зросли в дев'ять разів порівняно з аналогічним періодом 2021 та 2022 років. Цей ріст визначався, насамперед, залученням благодійних пожертвувань для потреб Збройних Сил України та інших державних установ, включаючи пожертви через платформу United 24. На 2022 рік декілька міністерств та відомств, зокрема Міністерство охорони здоров'я, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство освіти і науки, Міністерство культури, Міністерство молоді та спорту, Міністерство економіки, Міністерство інфраструктури та Міністерство розвитку громад та територій, відкрили рахунки для прийому благодійних

пожертв [3].

Цього року спостерігаються негативні тенденції у сфері податкових надходжень, пов'язані з економічною кон'юнктурою. Зокрема, зафіксовано значне зменшення обсягів податків, пов'язаних із економічною ситуацією, таких як податок на прибуток підприємств, який скоротився на 40,6% в порівнянні з першим півріччям 2021 року, а також податків, що скасовувалися для платників при переході на спрощену систему оподаткування.

Зокрема, доходи від податку на додану вартість (ПДВ) з товарів, вироблених в Україні, скоротилися на 36%, а від податку на майно - на 37,2% у першому півріччі. Також слід відзначити, що доходи від ПДВ на імпортовані товари скоротилися на 41,2%, навіть при майже незмінних обсягах імпорту товарів у доларах США. Це пояснюється слабким митним адмініструванням та впровадженням пільг з ПДВ для енергоносіїв, енергетичного обладнання та товарів військового призначення.

Радикально знизилися і реальні надходження від акцизного податку на імпортовані товари, на 43,8% у першому півріччі 2023 року і на 57,3% у першому півріччі 2022 року. Це пояснюється збільшенням незаконного обігу підакцизних товарів та пільговим оподаткуванням імпорту до 1 липня 2022 року з підтримкою певних пільг для окремих товарів [3].

Необхідно відзначити, що іноземні гранти відіграли важливу роль у формуванні доходів бюджету, становлячи майже 18% від загальних надходжень. Найбільший внесок в цю категорію зробили Сполучені Штати Америки, надавши близько 263 мільярдів гривень фінансової підтримки.

Крім того, Україна отримала безповоротні фінансові допомоги від різних країн, таких як Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Ірландія, Швейцарія, Бельгія, та Ісландія на суму 6,4 мільярда гривень. Всі ці кошти спрямовувалися до бюджету через Цільовий фонд Світового банку[4].

Потрібно враховувати, що активність держави в 2022-2023 роках суттєво збільшилася в порівнянні з виробленим ВВП, особливо через проведення

оборонних військових операцій. Відсоток видатків сектору загального державного управління відносно ВВП збільшився з 40,3% у 2021 році до 69,9% у 2022 році (за даними МВФ) [4].

Перерозподіл функцій та ресурсів між приватним і державним секторами економіки сприяв збільшенню доходів бюджету, оскільки державні підприємства і установи, зазвичай, були більш відповідальними платниками податків порівняно з приватними підприємцями. Цей вид розподілу ресурсів допомагав компенсувати негативний фіскальний вплив податкових пільг, які були введені на початку війни.

На протязі завершення війни, фінанси держави та економіка України залишатимуться в умовах економічного стресу. Тому владі не буде можливості збільшити обсяги податкових надходжень без негативного впливу на економіку.

Однак в післявоєнний період, нація об'єктивно стикається з потребою збільшення бюджетних надходжень, оскільки потрібні ресурси для відбудови та надання допомоги постраждалим від війни. У цей час, система оподаткування повинна бути спроектована таким чином, щоб не заважати економічному зростанню, інвестиційній активності, і бути легкою в адмініструванні.

ПДВ продовжуватиме виконувати ключову роль у формуванні бюджету в умовах значної тіньової економіки, обмеженого адміністрування прямих податків та великої чутливості податкової бази праці та капіталу до рівня податкових ставок.

Крім цього, важливість застосування ПДВ обумовлюється тим, що: а) ПДВ і акцизи не завдають шкоди інвестиціям; б) вони мають менше від'ємного впливу на пропозицію робочої сили та ланцюги виробництва; в) збір ПДВ, зазвичай, є ефективнішим, порівняно з іншими податками, завдяки системі вбудованого самозбереження ПДВ.

Система оподаткування особистих доходів (ПДФО) в наш час має значний недолік, оскільки націлена на високий податковий тягар для менш заможних і низький для багатих осіб, порушуючи принципи справедливості в системі оподаткування.

Запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів було б можливим рішенням для коригування цієї нерівності, проте це також зробило б систему оподаткування більш складною в адмініструванні і збільшило б можливість ухилення від сплати податків.

Реформування також вимагатиме спрощеної системи оподаткування, яка б була спрямована на полегшення процедур для малих підприємців, а не на мінімізацію податкових обов'язків. Потрібно позбутися практики використання спрощеної системи для уникнення сплати податків за найманих працівників у великих та середніх підприємствах. Такі дії вже враховані у Меморандумі з МВФ, який передбачає припинення зниження податків на працю шляхом перенесення трудових відносин до сфери цивільного законодавства.

У післявоєнний період, при пошуку джерел для наповнення бюджетів, слід приділити особливу увагу збільшенню ресурсних та екологічних податків, включаючи рентні платежі за видобуток корисних копалин та податок на викиди вуглецю. Для цього необхідно провести детальний аналіз і узагальнення останніх змін в законодавстві ЄС.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 29.10. 2023).
2. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 01.11. 2023).
3. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynyprohnoz-tendentsiy> (дата звернення: 03.11. 2023).
4. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303/> (дата звернення: 05.11. 2023).

References

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI [Budget Code of Ukraine dated July 8, 2010 No. 2456-VI]. Accessed October 29, 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#>.
2. Sajt Ministerstva finansiv Ukrainy [Website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Accessed November 01, 2023. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income>.
3. Vykonannya biudzhetu v umovakh viiny: prohnoz tendentsii [Budget implementation in wartime conditions: a forecast of trends]. Accessed November 03, 2023. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynyprohnoz-tendentsiy>.
4. Finansova dopomoha vid mizhnarodnykh partneriv: skilky Ukraina otrymala na 1 zhovtnia [Financial aid from international partners: how much Ukraine received on October 1]. Accessed November 05, 2023. <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303/>.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>